

УДК 94:[394.46+726.825]:355.01-053.18:341.223.2(477)"1945/1953"

DOI <https://doi.org/10.35433/history.112103>

Дроздов Віктор,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та методики її навчання
Ізмаїльського державного гуманітарного
університету, м. Ізмаїл, Україна
e-mail: victordrozдов.84@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1381-8878>

ResearcherID: A-7822-2018

Scopus-Author ID: 57273143500

ВОЄННІ КОМЕМОРАЦІЇ НА АНЕКСОВАНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ У РОКИ ПІЗЬНОГО СТАЛІНІЗМУ

***Мета статті** полягає в комплексному вивченні воєнних комеморацій на анексованих українських територіях у роки пізнього сталінізму, зокрема святкових ритуалів під час відзначення «Дня Перемоги» й «визволення» українських земель, а також заходів із вишанування пам'яті загиблих воїнів. **Методологічну основу дослідження** становлять загальнонаукові методи аналізу й синтезу, а також спеціальні (історико-порівняльний, історико-типологічний та історико-системний) методи. Використання методів джерелознавчого аналізу дало змогу опрацювати архівні документи та матеріали періодичної преси, які становлять основу джерельної бази дослідження. **Наукова новизна.** Вперше здійснено комплексний аналіз комеморативних практик, що закріплювали міф про «Велику Вітчизняну війну» в локальній колективній пам'яті; на основі документальних джерел виявлено регіональні відмінності у формуванні комеморативного дискурсу. **Висновки.** Аналіз воєнних комеморацій на анексованих українських територіях у роки пізнього сталінізму дає підстави для кількох висновків. По-перше, воєнні комеморації виконували легітимаційну й мобілізуючу функції, сприяючи утвердженню культу особи Сталіна, поширюючи міфи про «визволення» та «возз'єднання» українських земель, а також спонукаючи населення до інтенсивнішої участі в повоєнній відбудові. По-друге, в перші повоєнні роки вишанування пам'яті полеглих відходило на другий план, поступаючись мобілізаційним гаслам, проте поступово інтегрувалося до системи радянських офіційних урочистостей. По-третє, у регіональному вимірі простежується гнучкість радянської політики пам'яті: святкування перемоги та «визволення» адаптувалося до місцевих умов і набувало специфічних форм, що виходили за межі єдиного пам'яттєвого простору.*

Ключові слова: комеморативні практики, Друга світова війна, Українська РСР, анексовані території, пізній сталінізм, політика пам'яті.

Постановка проблеми. Міф про «Велику Вітчизняну війну» є одним із головних стрижнів сучасної ідеології «рашизму». На окупованих

українських територіях російська влада активно використовує практики вшанування загиблих у Другій світовій війні як ідеологічний інструмент легітимації своєї присутності, трактуючи загарбання як «визволення» й «відродження історичної справедливості» (Gabowitsch, Homanyuk, 2025). Історичні паралелі можна провести зі сталінським режимом, який на анексованих землях вибудовував образ Червоної армії як «визволительки від фашистсько-німецьких загарбників». Спадкоємність такої політики виявляється в конструюванні образу «непереможної армії» та виключенні з меморіального простору всіх небажаних елементів, які суперечили офіційній ідеології. Проте, якщо за сталінської доби воєнні комеморації були спрямовані на інтеграцію анексованих територій у радянський політичний і культурний простір, то нині путінський режим використовує їх для витіснення українських національних наративів та нав'язування ідеології «руського міра».

У роки пізнього сталінізму ключовими інструментами політики пам'яті стало створення нових меморіальних ландшафтів, присвячених «Великій Вітчизняній війні» й проведення воєнних святкувань та комеморативних ритуалів. Дослідження цих практик на анексованих українських територіях є особливо важливим, оскільки це надасть змогу виявити варіативність пам'яттєвого дискурсу й окреслити механізми конструювання колективної пам'яті на локальному рівні.

Останні дослідження та публікації. Комеморативні практики в Радянському Союзі, пов'язані із формуванням міфу «Великої Вітчизняної війни» в роки пізнього сталінізму, привертають значну увагу багатьох зарубіжних науковців. Кетрін Меррідейл визначає специфіку офіційних мілітарних комеморацій та їхнє сприйняття радянськими громадянами (Merridale, 1999). Грем Гілл характеризує метанаратив воєнного часу з його образами героїв і ворогів та патріотичну тематику в повоєнному офіційному дискурсі (Gill, 2011). Джонатан Брунстедт досліджує поширення в радянському суспільстві повоєнних російськоцентричних наративів та репрезентацію військової тематики в сталінському меморіальному ландшафті (Brunstedt, 2021). Крім того, дослідники аналізують локальні воєнні комеморації. Зокрема, Сергій Скульчик, спираючись на методологію історії повсякдення, розглядає комеморативний простір повоєнного Києва, у тому числі практики святкування «Дня Перемоги» й звільнення міста від нацистських загарбників (Скульчик, 2018), Амір Вайнер – вплив війни на повоєнне радянське суспільство на прикладі Вінничини (Вайнер, 2024), Вільям Джей Ріш – особливості повоєнного меморіального простору Львова (Risch, 2011), а Світлана Фрунчак – повоєнні комеморативні практики в Чернівцях (Frunchak, 2010). У вітчизняних дослідженнях практики повоєнних мілітарних комеморацій вивчаються як на загальноукраїнському, так і локальному рівнях. Ірина Ковальська-Павелко визначає зміст і

типологію таких практик, а також їхній вплив на історичну пам'ять українського суспільства (Ковальська-Павелко, 2020). Воєнні святкування й комеморації за сталінських часів розкрито в працях Ірини Склокіної (Склокіна, 2013), Василя Міщанина (Міщанин, 2015), Павла Леньо (Леньо, 2021) і Віктора Дроздова (Дроздов, 2023). Водночас поза увагою дослідників залишалися питання регіональної специфіки відзначення «Дня Перемоги» й «визволення» України та їхнього місця у системі радянської політики пам'яті.

Метою статті є аналіз радянських комеморативних практик на анексованих українських територіях (Східна Галичина, Західна Волинь, Закарпаття, Північна Буковина й Південна Бессарабія) у роки пізнього сталінізму. Автор фокусує увагу на вивченні ритуалів, що закріплювали в колективній свідомості місцевого населення наративи про «Велику Вітчизняну війну», зокрема святкувань «Дня Перемоги», «визволення» України й окремих її регіонів, а також заходів з ушанування загиблих у війні.

Виклад матеріалу дослідження. Меморіалізація та вшанування пам'яті загиблих у Другій світовій війні посідали ключове місце у повоєнному пам'яттєвому просторі Європи. На відміну від країн західної демократії, де меморіальна політика передбачала суспільний діалог між різними мнемонічними акторами, у недемократичних режимах політичні еліти зберігали монополію на встановлення практик комеморації, що узгоджувалися з державною ідеологією. У Радянському Союзі центральним елементом офіційного метанаративу став міф про «Велику Вітчизняну війну», який інтерпретував її як героїчну боротьбу радянського народу проти «фашистської загрози». За сталінських часів цей міф, з одного боку, возвеличував роль вождя й партії у здобутті перемоги над агресором, а з іншого, – утверджував образ героїзму радянських командувачів і солдатів. Поряд з ушануванням конкретних осіб, чиї імена увійшли до радянського героїчного пантеону, влада надавала великого значення упорядкуванню братських могил і військових кладовищ, а також зведенню пам'ятників «Невідомому солдату», що уособлювали жертвність радянських воїнів у перемозі над нацистською Німеччиною. Як зауважує Кетрін Меррідейл, радянська мілітарна меморіалізація конструювала образ «молодого, красивого, безневинного солдата; жертви, що загинув у боях проти нацистських загарбників» (Merridale, 1999, p. 62). Така інтерпретація свідомо виключала з комеморативного простору й прирікала на суспільне забуття старших чоловіків і підлітків, жінок, людей з інвалідністю, жертв хвороб, пов'язаних із недоїданням і неналежними умовами проживання, нацистських репресій і масових страт, а також тих, хто опинився в полоні чи був примусово вивезений до Німеччини.

Ритуали були неодмінною складовою закріплення міфу «Великої Вітчизняної війни» в колективній пам'яті. Вони формували образ перемоги

та «визволення» країни від нацистського поневолення. На анексованих Радянським Союзом територіях цей міф поєднувався з наративами про «возз'єднання українського народу», інтерпретуючи «визволення» від нацистів як останній етап процесу «возз'єднання».

Радянські воєнні комеморативні церемонії в Україні доби пізнього сталінізму можна класифікувати за рівнем їх проведення на загальносоюзні, республіканські та локальні. Загальносоюзний характер мали «День Перемоги», традиційні радянські військові свята, а також роковини ключових битв. На республіканському рівні відзначалася річниця «визволення» УРСР, а на локальному – окремих областей і населених пунктів. Також до локальних практик належали комеморації, пов'язані з відкриттям військових меморіалів та інших місць пам'яті, присвячених полеглим у «Великій Вітчизняній війні».

Святування «Дня Перемоги» 9 травня 1945 р. стало масштабним дійством по всій країні, зокрема й на анексованих українських територіях. Преса повідомляла про проведення багатотисячних мітингів, під час яких населення урочисто вітало Червону Армію та «Маршала Перемоги» Сталіна з остаточним розгромом Німеччини (Всенародне, 1945, с. 3; Свято, 1945, с. 2). Не було помпезного святкування лише в Закарпатській Україні, оскільки територія ще де-юре входила до складу Чехословаччини, а керівництво Народної Ради Закарпатської України (НРЗУ), ймовірно, не встигло до нього підготуватися (Мищанин, 2015, с. 124). Водночас окружні комітети повідомляли про підготовку і проведення мітингів та народних гулянь у всіх містах і селах.

Увагу привертають відмінності між міськими та сільськими святковими церемоніями на Закарпатті. У містах відзначення «Дня Перемоги» відбувалося за радянським святковим каноном, тоді як у селах, де радянський святковий дискурс ще не витіснив традиційні практики, спостерігалось їхнє поєднання. Так, у с. Заричці святкування розпочалося з молебню в церкві, після чого відбувся мітинг, на якому виступили голова народного комітету, директор школи та представник молоді, а завершенням стали народні гуляння (Державний архів Закарпатської області, ф. П-4, оп. 1, спр. 189, арк. 22). У селі Теремля понад годину дзвонили церковні дзвони, сповіщаючи населення про важливу подію; згодом мешканці зібралися в храмі, де священник у проповіді наголосив на «великій небезпеці фашизму, що грозив стертям слов'янства з лиця землі, та на великих заслугах Червоної армії і ... Сталіна» (Державний архів Закарпатської області, ф. П-4, оп. 1, спр. 189, арк. 16–17). Після завершення богослужіння відбувся мітинг за радянським сценарієм. Для порівняння: у селах Північної Буковини подібне поєднання традиційних і радянських елементів уже не простежувалося. За повідомленням Садгірського райкому Комуністичної партії (більшовиків) України (КП(б)У), у с. Раранча селян, які зранку вийшли в поле на сівбу, про

свято перемоги сповістили червоноармійці, а після завершення робіт біля сільради відбувся мітинг і народні гуляння (Державний архів Чернівецької області, ф. П-1, оп. 11, спр. 133, арк. 56–57). Крім того, робилися навіть спроби використати «День Перемоги» як альтернативу релігійним святкам. Так, під час мітингу в с. Варковичі Рівненської області один із священників проголосив, що «... це свято більше за Пасху, бо в цей день перестали литися річки крові...» (Державний архів Рівненської області, ф. П-400, оп. 3, спр. 71, арк. 23зв).

На західноукраїнських землях радянські агітатори активно використовували мітинги і збори під час святкування «Дня Перемоги» як інструмент для ідеологічної боротьби проти українського національного руху під проводом ОУН і УПА. Під час цих заходів виголошувалися промови, у яких підкреслювалося, що «українсько-німецькі націоналісти» не бажали миру й прагнули продовжити війну, а також лунали заклики до протидії українському підпіллю з боку місцевого населення (Державний архів Рівненської області, ф. П-400, оп. 3, спр. 71, арк. 27).

Окрім перемоги над Німеччиною, у СРСР відсвяткували й перемогу над Японією. 2 і 3 вересня 1945 р. у містах і селах відбувалися мітинги та народні гуляння. Показово, що під час цих заходів згадувалося про завершення Другої світової війни, що суперечило наративу про «Велику Вітчизняну війну». У звіті Львівського міськкому КП(б)У наголошувалося, що мітинги «... носили характер демонстрації великої любові й теплового почуття до великого Сталіна, до героїчної Червоної армії» (Державний архів Львівської області, ф. П-4, оп. 1, спр. 58, арк. 155). Доповідачі підкреслювали вирішальну роль радянської армії у перемозі над Японією, практично не згадуючи союзників СРСР (Державний архів Івано-Франківської області, ф. П-1, оп. 1, спр. 292, арк. 101–104).

Першу річницю «Дня Перемоги» радянська влада відзначила як всенародне свято. Львів став одним із символічних місць урочистостей з нагоди перемоги над «німецьким фашизмом». У сталінському наказі місто було включене до переліку населених пунктів, де мав відбутися салют, поруч із Москвою, столицями союзних республік, Кенігсбергом і містами-героями. 9 травня у Львові організували концерт артистів місцевої консерваторії, мітинг інвалідів та учасників війни, вечір спогадів ветеранів «Великої Вітчизняної війни», виступи колективів художньої самодіяльності, покази кінофільмів, масові гуляння та спортивні змагання. Загалом у Львові під час святкування відбулося 597 зборів і мітингів. (ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 2828, арк. 84–85). Велику кількість солдатів у військовій формі серед святково одягненого населення подавали як доказ єдності «визволителів» і громадян, що фіксувалося у візуальних образах місцевої преси. Характерно, що в партійних звітах та газетних публікаціях бракувало згадок про вшанування загиблих. Натомість у Закарпатті урочистості

супроводжувалися покладанням вінків на могили та пам'ятники радянським воїнам (Державний архів Закарпатської області, ф. П.-1, оп. 1, спр. 137, арк. 35).

Влада прагнула, щоб святкування перемоги відбувалося у піднесеній атмосфері, тому приділяла значну увагу організації масових гулянь. Йшлося про спробу відволікти населення від повоєнних труднощів і водночас продемонструвати досягнення сталінської відбудови. Навіть на західноукраїнські землі, де тривало радянсько-українське збройне протистояння, Всесоюзний комітет у справах мистецтв надіслав інструкції з вимогою проведення таких заходів, як театралізовані ходи, карнавали, паради масок, масові інсценізації, «живі картини», народні танці тощо (Державний архів Рівненської області, ф. Р-84, оп. 2, спр. 22, арк. 13).

Як зазначає Сергій Єсельчик, «День Перемоги» в період пізнього сталінізму так і не увійшов до радянського канону свят. Влада не бажала його перетворення на окреме свято, яке могло б підкреслювати звитягу народу; натомість воно стало черговим ритуалом прославлення особи вождя (Єсельчик, 2018, с. 54). Одним із прикладів цього є відкриття пам'ятника Сталіну в м. Ізмаїлі саме на «День Перемоги» в 1949 р. Як писала «Придунайська правда», це стало «...великою подією в місті слави російської зброї. З ім'ям великого Сталіна пов'язано й визволення рідного краю від німецько-румунських загарбників, і розвиток усіх галузей народного господарства, і перехід на колективне ведення сільського господарства» (Встановлення, 1949, с. 1).

У грудні 1947 р. «9-те Травня» втратило статус вихідного дня аж до 1965 р. Однак святкування перемоги не було припинено: саме в ці роки запалювання «вічного вогню» та зустрічей з ветеранами (Лисенко, Пастушенко, 2025, с. 66). Грем Гілл зауважує, що ритуальна діяльність інтегрувала війну в нормальне життя, проте вона робила це радше на рівні пересічного громадянина, а не держави (Gill, 2011, р. 153). На анексованих українських територіях у ці роки відзначення «Дня Перемоги» передбачало проведення урочистостей та широку агітаційно-пропагандистську кампанію. Серед основних ритуалів було покладання вінків на могили загиблих воїнів та проведення мітингів біля пам'ятників (Державний архів Одеської області, ф. 4980, оп. 2, спр. 600, арк. 100). Під час цих заходів слово надавалося учасникам битв, які розповідали про стійкість і мужність радянських воїнів. До свята місцева влада приурочувала відкриття нових пам'ятників. Так, на п'яту річницю свята пам'ятник на братській могилі було споруджено в с. Тарутине Ізмаїльської області (Волошенко, 1950, с. 2).

«День визволення України від німецько-фашистських загарбників» став одним із ключових мілітарних свят в Українській РСР у перші повоєнні роки. Архівні матеріали свідчать, що спочатку влада планувала відзначити

його 9 вересня 1944 р. (ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 785, арк. 77–86). Однак святкування було перенесено на 14 жовтня. Того дня в Києві та всіх областях відбулися урочисті збори й засідання, а наступного дня – багатотисячні мітинги, під час яких лунали вітання Червоної Армії, яка під «мудрим керівництвом Великого Вождя» визволила українські землі від гітлерівської Німеччини (Свято, 1944, с. 4). Ці урочистості акцентували на вирішальній ролі Сталіна у визволенні України та сприяли утвердженню культу його особи, що у післявоєнні роки досяг апогею.

Перша річниця «визволення» України проходила під гаслом народної відбудови. Виступаючи на урочистому засіданні в Київському академічному театрі опери і балету ім. Т. Г. Шевченка 13 жовтня 1945 р., Хрущов заявив про історичні перемоги Червоної армії, які нібито завершилися «возз'єднанням» українського народу, наголосив на «керівній ролі» російського народу та його «братській допомозі» українському народові, а також підкреслив річні досягнення у відбудові Української РСР. Закінчувалося звернення традиційною здравницею на честь Червоної армії, більшовицької партії та «вчителя, вождя й полководця» Сталіна (Урочисті збори, 1945, с. 1). Подібні за структурою й наративами доповіді проголошували секретарі обкомів під час урочистих зборів і засідань у всіх областях України.

Увійшовши до святкового календаря, річниця «визволення» України в сталінські післявоєнні роки формувала образ держави, що відроджується. І хоча у привітальних промовах звучали слова вдячності Червоній армії, вони стосувалися не солдатів, які брали участь у бойових діях. Радянська армія зображувалася як сила, котрою керували партія та її вождь для «визволення» народу. При цьому акцентувалося на здобутках післявоєнного розвитку, зростанні ролі Радянського Союзу, і зокрема УРСР, на міжнародній арені та нових завданнях у внутрішній і зовнішній політиці. Наприклад, стаття у «Вільній Україні», присвячена третій річниці «визволення» України, приділила майже всю увагу досягненням нової п'ятирічки в підрадянській Україні, сталінській політиці «перетворення Львова у великий індустріальний центр» та майбутньому відзначенню 30-річчя «жовтневої революції», і лише в кількох реченнях описала війну (Колісник, 1947, с. 4).

На регіональному рівні комеморативні заходи, що увічнювали пам'ять про «Велику Вітчизняну війну», були пов'язані зі святкуваннями річниць «визволення» краю чи населеного пункту. Повернення радянської влади на окуповані в 1939–1940 рр. території супроводжувалося мітингами на честь «визволення від фашистських загарбників». Зрештою, кожна область отримувала власне свято «визволення», датою якого вважався вступ радянських військ до обласного центру. Такі святкування відбувалися за характерним для радянського канону сценарієм, проте існували певні регіональні особливості.

Святкування першої річниці «визволення» Львівщини було заплановано на 27 липня. План заходів передбачав низку підготовчих дій 26–27 липня: прикрашання міста гаслами, транспарантами й портретами керівників партії та уряду; встановлення «Алеї героїв боротьби за Львів» на вул. 1-го Травня; організацію наукової сесії у Львівському державному університеті ім. І. Франка; проведення урочистих зборів із доповіддю «Рік визволеної праці» на підприємствах, в установах і навчальних закладах. 28 липня в приміщенні міського будинку партійної пропаганди відкрили виставку, присвячену роботі промисловості й культурних установ міста за рік, а ввечері відбулися урочисте засідання міської ради з представниками міських організацій і військових частин та святковий концерт. Наступного дня влада організувала парад піонерів і школярів, міську естафету та народні гуляння (Державний архів Львівської області, ф. П-3, оп. 1, спр. 257, арк. 160). Доповідь секретаря Львівського обкому КП(б)У Івана Грушецького визначала фокус святкування, яке зводилося до прославлення партії та вождя у «возз'єднанні й визволенні» України. Водночас він назвав імена бійців, офіцерів і генералів, які «відзначилися у визволенні Львова» (Урочисте, 1945, с. 1).

Наступну річницю «визволення» влада святкувала вже під гаслом «... ще більшого піднесення політичної та виробничої активності трудящих, спрямованої на дострокове виконання планів першого року Сталінської п'ятирічки» (Державний архів Львівської області, ф. П-4, оп. 1, спр. 83, арк. 24). Мобілізаційний характер святкувань зберігався і під час третьої річниці, тоді як у протоколах партійних засідань не передбачалося жодних заходів щодо вшанування пам'яті загиблих (Державний архів Львівської області, ф. П-4, оп. 1, спр. 140, арк. 53). Проте на рівні окремих установ комеморативні заходи відбувалися. Так, до річниці «визволення» Львова історичний музей відкрив нову виставку «Велика Вітчизняна війна радянського народу». Вона містила матеріали про наслідки німецької окупації міста, підпільну боротьбу його мешканців та бої Червоної армії за Львів. В експозиції виставки, крім офіційних документів та зображень радянських державних і військових діячів, було представлено фотодокументи, що відображали події в Янівському таборі, Львівській цитаделі, Білогородському лісі та на території колишнього гетто, портрети загиблих львівських підпільників і військових, а також радянську зброю та прапор, піднятий над Львівською ратушею (Цап, 1946, с. 7).

На відміну від західноукраїнських областей, де так зване «визволення» трактувалося як завершальний етап «возз'єднання українського народу», перша річниця «визволення» Ізмаїльської області 26 серпня 1945 р. була використана для насадження іншого міфу. До цієї дати радянська пропаганда підготувала нову версію минулого регіону, ключовими подіями якої вважалися штурм фортеці Ізмаїл військами Суворова у 1790 р., «визволення

Бессарабії від румунських бояр» у 1940 р. та «визволення» краю радянською армією від «румунсько-німецьких окупантів» у 1944 р. Ці події були інтегровані у новий гранднратив, що утверджував спадкоємність «слави російської зброї» в історії краю. Саме в цей день в м. Ізмаїлі було урочисто відкрито пам'ятник Суворову. Безпосередньо ж святу «визволення» було присвячено урочисті збори партійних і громадських організацій міста й області разом із делегаціями радянських військових формувань, що відбулися 25 серпня за традиційним сценарієм (Урочисті збори в Ізмаїлі, 1945, с. 3). Урочистості посилювала присутність заступника голови Ради Народних Комісарів УРСР Леоніда Корнійця та командувача Дунайської флотилії віце-адмірала Георгія Холостякова, які наступного дня брали участь у відкритті пам'ятника.

Святкування річниці «визволення» Ізмаїльської області є показовим прикладом ставлення сталінської влади до пам'яті про загиблих солдатів. Коли в центрі міста урочисто відкривали монумент Суворову, одночасно на його околицях відбулося відкриття пам'ятника «Героям-землякам, полеглим на фронтах Вітчизняної війни», спорудженого коштом місцевого населення (Гришин, 1945, с. 4). Присутність на церемонії лише секретаря міськкому КП(б)У свідчила про локальний масштаб цієї події. У перші повоєнні роки в Ізмаїла саме центральна площа з пам'ятником Суворову стала головним місцем проведення урочистих подій, зокрема й воєнних комеморацій. Під час проведення мітингів радянських солдатів-«визволителів» порівнювали з суворівськими «чудо-богатирами», прагнучи закріпити в колективній свідомості зв'язок між двома «визволеннями» краю. Водночас вже у 1949 р. місцева влада вирішила створити нове сакральне місце, організувавши в новому адміністративному центрі міста перепоховання останків загиблих радянських воїнів й встановивши пізніше типовий радянський пам'ятник. Обеліск «героям-землякам» на околицях Ізмаїла, зрештою, так і залишився на периферії радянського комеморативного простору за часів пізнього сталінізму.

Згодом свято «визволення» в Ізмаїльській області також мало мобілізуючий характер із метою «... підняти широкі маси трудящих на новий визначний всенародний рух – соціалістичне змагання» (ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 50, спр. 2494, арк. 36–38). З цією метою бюро обкому КП(б)У розробило план заходів, який передбачав агітаційно-пропагандистську роботу серед робітників і колгоспників, організацію масових недільників для завершення ремонтів шкіл, лікарень та інших установ, а також підготовку селянських обозів із хлібом для дострокового виконання державного плану хлібозаготівель.

Найбільші масштаби святкування «визволення» були в Закарпатській Україні. Центральний комітет Комуністичної партії Закарпатської України (ЦК КПЗУ) розпочав підготовку до зустрічі річниці ще на початку вересня.

Окружні комітети створювали спеціальні комісії та розробляли плани підготовки й проведення святкування. Відділ культурно-освітньої роботи при НРЗУ організовував заходи в клубах, бібліотеках і хатах-читальнях, а також виступи гуртків самодіяльності (Міщанин, 2015, с. 124–125). Спеціальною постановою секретаріат ЦК КПЗУ зобов'язав провести в усіх окружних центрах відбір кращих колективів і виконавців художньої самодіяльності для участі в урочистостях в Ужгороді та відрядження на урядовий показ до Києва (Державний архів Закарпатської області, ф. Р-190, оп. 1, спр. 117, арк. 72).

Символічною датою «визволення» Закарпатської України влада визначила 27 жовтня – день захоплення радянськими військами Ужгорода, хоча бойові дії тривали до кінця листопада 1944 р. Архівні документи свідчать, що спершу святкування річниці «визволення» планували на 26 жовтня 1945 р., зокрема й проведення в цей день військового параду. Однак у зверненні НРЗУ до ЦК КПЗУ було наголошено на наказі Сталіна про взяття Ужгорода саме від 27 жовтня 1944 р. (Державний архів Закарпатської області, ф. П-4, оп. 1, спр. 189, арк. 47–48). Програма проведення «всенародного свята», опублікована в «Закарпатській правді», передбачала стандартне дводенне святкування. 27 жовтня відбулися урочисті збори представників партійних, громадських і професійних організацій міста з доповіддю і святковим концертом, а 28 жовтня – маніфестація трудящих Ужгорода, мітинг і народні гуляння (Програма, 1945, с. 1). Крім прославлення партії та вождя, на урочистих зборах підкреслювали акт героїзму воїнів Червоної армії під час «визволення» Закарпаття. Зокрема, було підписано лист бійцям, сержантам, офіцерам та генералам ужгородських військових частин із висловленням «глибокосердечної подяки». «Закарпатська правда» опублікувала доповідь голови НРЗУ Івана Туряниці, в якій бої за Карпати характеризувалися як «зразок героїзму та високої військової майстерності», а також описувалися найвизначніші вчинки окремих солдатів, удостоєних державних нагород (Туряниця, 1945, с. 5).

Крім «Дня Перемоги» і свят на честь «визволення», відбувалися окремі комеморативні заходи, присвячені вшануванню пам'яті про загиблих у «Великій Вітчизняній війні». Найбільших масштабів меморіалізація «воїнів-визволителів» набула в Закарпатській Україні ще до її офіційного входження до складу УРСР у січні 1946 р. (Леньо, 2021). Встановлення пам'ятників супроводжувалося мітингами, які проводилися за завчасно ухваленими програмами. Так, урочисте відкриття пам'ятника полеглим героям Червоної армії в м. Берегове 17 червня 1945 р. відбувалося за програмою, що містила план мітингу з 18 пунктів та святкового концерту. Мітинг розпочинався виконанням гімну СРСР і вітальним словом голови Міського народного комітету. Далі виступали голова НРЗУ Іван Туряниця, гості з різних

населених пунктів Закарпаття, представник ЦК КПЗУ, секретар Окружному КПЗУ, командант міста, голова Окружного народного комітету, а також представники партизанів, Союзу молоді, робітників і духовенства. Після кожної промови духовий оркестр виконував гімн. Завершувався мітинг урочистим покладенням вінків на могили та спільним обідом. Післяобідній концерт включав виступи учнівських колективів, а останнім пунктом програми був перегляд кінокартин у міському кінотеатрі (Державний архів Закарпатської області, ф. П-4, оп. 1, спр. 189, арк. 25).

На інших анексованих територіях радянська влада активно маркувала меморіальний простір місцями пам'яті на честь «героїв-визволителів» і загиблих військових. Облаштування військових кладовищ і братських могил, спорудження пам'ятників і меморіальних об'єктів супроводжувалися урочистими відкриттями з багатотисячними мітингами. Один із таких, наприклад, відбувся 23 жовтня 1946 р. у м. Станіславі з нагоди відкриття пам'ятника-кладовища. За радянською традицією на мітингу, крім партійно-державного апарату і військових, були присутні робітники підприємств, працівники установ, учителі, учні та студенти, які покладали вінки на могили воїнів. Підкреслюючи героїзм «визволителів», відповідно до сталінського наративу, акцент робили на багатонаціональній радянській армії, в якій перша роль відводилася росіянам (Мітинг, 1946, с. 4).

Ушанування діячів антифашистського опору також стало одним із різновидів мілітарних комеморацій сталінського режиму. 28 липня 1946 р. в м. Яремче Станіславської області відбувся похорон останків партизан-ковпаковців, які загинули в 1943 р. На похорон прибули командири партизанських з'єднань, представники обкому КП(б)У, виконкому й місцевого населення Яремчанського та Надвірнянського районів. Траурний мітинг біля могили мав на меті не лише висловлення скорботи і вшанування пам'яті партизанів та їхнього командира Степана Руднева, а й виконував мобілізаційні та ідеологічні функції. Зокрема, лунали заклики до підвищення продуктивності праці задля розквіту держави, а також до зміцнення «дружби народів» (Народ, 1946, с. 4).

Характерно, що у Північній Буковині вшануванню підлягали не всі підпільники. Зокрема, у 1952 р. радянська влада зробила символом антифашистського опору в регіоні комсомольців із м. Хотина, розстріляних у 1942 р. Крім меморіалу на їхній могилі в Чернівцях, влада розпорядилася перейменувати вулицю «Хотинську» в Чернівцях на вулицю «Хотинських комсомольців» і відкрити в музеях постійні експозиції, присвячені ополченцям у Чернівцях і в Хотині. У самих Чернівцях підпільний рух був більш тривалим і масштабним, ніж у Хотині, який до того ж історично не належав до Північної Буковини. Проте чернівецький антифашистський рух був виключений із комеморативного дискурсу. Причиною цього, як доводить Світлана Фрунчак, була національна ознака: у Хотині

підпільниками були переважно українці, тоді як у Чернівцях – євреї, про яких влада воліла не згадувати через суперечність з офіційними наративами (Frunchak, 2010, pp. 444–448).

Висновки. Коштовні практики, пов'язані зі святкуванням перемоги у «Великій Вітчизняній війні» та «визволенням» українських земель, стали важливим інструментом легітимації сталінського режиму на анексованих територіях. Під час цих заходів активно поширювалися культ особи Сталіна та героїзований образ Червоної армії як сили, що нібито врятувала населення від «німецько-фашистської загрози». У перші повоєнні роки вшанування пам'яті загиблих мало другорядне значення, оскільки головний акцент робився на мобілізаційному потенціалі святкувань, покликаних підкреслити провідну роль партії та вождя у відбудові країни. Водночас на локальному рівні поступово відбувалося закріплення практик ушанування полеглих у святкових ритуалах, що стало характерною рисою радянського коштовного канону.

Помітними залишалися й регіональні відмінності в конструюванні міфу про «визволення» та його ритуалізації. У Західній Україні й Північній Буковині «визволення від німецько-фашистських загарбників» радянська пропаганда інтерпретувала як завершальний етап «возз'єднання українського народу», використовуючи потенціал воєнних коштовань у протистоянні з українським національним рухом. У Південній Бессарабії офіційний дискурс вибудовував паралелі між «визволенням» 1944 р. та імперськими завоюваннями кінця XVIII ст., що мало підкреслювати спадкоємність «слави російської зброї» в історії регіону. Натомість на Закарпатті, де радянська версія української історії не мала належного підґрунтя, особливого значення набув культ «воїнів-визволителів», що став основою локального варіанта політики пам'яті.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз радянських наративів, що проголошувалися під час офіційних заходів на анексованих українських територіях або публікувалися в регіональній пресі, з метою виявлення їхньої ролі в утвердженні міфу «Великої Вітчизняної війни» та порівняння їх із сучасними російськими наративами на окупованих українських землях.

Подяка. Висловлюю вдячність членам редакційної колегії журналу та рецензентам за конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Проведення дослідження стало можливим завдяки фінансовій підтримці з боку Канадського інституту українських студій (Canadian Institute of Ukrainian Studies, CIUS) від благодійного фонду «Dr. Vasyly Prychodko Memorial Endowment Fund».

Джерела та література:

Вайнер, А. (2024). Збагнути війну: Друга світова війна і доля більшовицької революції (С. Кулінська (пер.). Київ: Дух і літера, 440 с.

Всенародне свято. 150-тисячний мітинг у Львові, присвячений Дню Перемоги. (1945). *Вільна Україна*, 92 (10 травня), 3.

Встановлення скульптури Й. В. Сталіна в Ізмаїлі. (1949). *Придунайська правда*, 91 (10 травня), 1. [російською мовою].

Волюшенко, Ю. (1950). Пам'ятник загиблим воїнам. *Придунайська правда*, 94 (12 травня), 2. [російською мовою].

Гришин, І. (1945). Пам'ятник героям-землякам. *Придунайська правда*, 168 (29 серпня), 4. [російською мовою].

Державний архів Закарпатської області, ф. П.-1, оп. 1, спр. 137, 141 арк.

Державний архів Закарпатської області, ф. П-4, оп. 1, спр. 189, 66 арк.

Державний архів Закарпатської області, ф. Р-190, оп. 1, спр. 117, 94 арк.

Державний архів Івано-Франківської області, ф. П-1, оп. 1, спр. 292, 111 арк.

Державний архів Львівської області, ф. П-3, оп. 1, спр. 257, 239 арк.

Державний архів Львівської області, ф. П-4, оп. 1, спр. 58, 304 арк.

Державний архів Львівської області, ф. П-4, оп. 1, спр. 83, 223 арк.

Державний архів Львівської області, ф. П-4, оп. 1, спр. 140, 178 арк.

Державний архів Одеської області, ф. 4980, оп. 2, спр. 600, 126 арк.

Державний архів Рівненської області, ф. П-400, оп. 3, спр. 71, 146 арк.

Державний архів Рівненської області, ф. Р-84, оп. 2, спр. 22, 40 арк.

Державний архів Чернівецької області, ф. П-1, оп. 11, спр. 133, 110 арк.

Дроздов, В. (2023). Проблеми радянської монументальної пропаганди на західноукраїнських землях у 1944–1953 рр. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, 2(49), 39–48. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(49\).2023.290335](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(49).2023.290335)

Скельчик, С. (2018). *Повсякденний сталінізм. Київ та кияни після Великої війни* (Я. Стріха (пер.). Київ: Laurus, 306 с.

Ковальська-Павелко, І. (2020). Мілітарні комеморативні практики як складова історичної пам'яті українського народу про Другу світову війну. *Проблеми політичної історії України*, 15, 168–180. <https://doi.org/10.33287/11937>

Колісник, В. (1947). До дальшого розквіту і щастя. *Вільна Україна*, 203 (14 жовтня), 4.

Леньо, П. (2021). Меморіалізація «визволителів» у період превентивної радянізації Закарпаття (1944–1946 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, 2(45), 142–150. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(45\).2021.247558](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(45).2021.247558)

Лисенко, О., Пастушенко, Т. (2025). «Велика Перемога» у «Великій Вітчизняній війні» як радянсько-російський колоніальний проєкт. *Український історичний журнал*, 2, 60–80. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.02.60>

Міщанин, В. (2015). «Всенародні» свята Народної Ради Закарпатської України (1944–1945 рр.) як елемент радянізації Закарпаття. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Історичні науки. Всесвітня історія. Історія України. Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни*, 8, 122–129.

- Мітинг, присвячений відкриттю пам'ятника-кладовища. (1946). *Прикарпатська правда*, 211 (25 жовтня), 4.
- Народ шанує пам'ять вірних своїх синів. (1946). *Прикарпатська правда*, 151 (31 липня), 4.
- Програма проведення всенародного свята – річниці визволення Закарпатської України. (1945). *Закарпатська правда*, 127 (21 жовтня), 1.
- Свято визволеної України. (1944). *Радянська Україна*, 204 (17 жовтня), 4.
- Свято Перемоги на Буковині. (1945). *Радянська Буковина*, 93 (10 травня), 2.
- Склокіна, І.** (2013). Святкові комеморації як складова офіційної радянської політики пам'яті про нацистську окупацію (за матеріалами Харківської області), 1943–1953 рр. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Історія та географія*, 49, 180–185.
- Турияниця, І.** (1945). Червона Армія – визволителька Закарпаття! *Закарпатська правда*, 130 (28 жовтня), 5.
- Урочисте засідання Львівської міської Ради депутатів трудящих. (1945). *Вільна Україна*, 149 (29 липня), 1.
- Урочисті збори, присвячені річниці визволення Радянської України. (1945). *Правда України*, 203 (14 жовтня), 1. [російською мовою].
- Урочисті збори в Ізмаїлі. (1945). *Придунайська правда*, 168 (29 серпня), 3. [російською мовою].
- Цап, Г.** (1946). Виставка в історичному музеї. *Вільна Україна*, 149 (26 липня), 7.
- Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки, ф. 1, оп. 23, спр. 785, 124 арк.
- Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки, ф. 1, оп. 23, спр. 2828, 185 арк.
- Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки, ф. 1, оп. 50, спр. 2494, 38 арк.
- Brunstedt, J.** (2021). *The Soviet Myth of World War II: Patriotic Memory and the Russian Question in the USSR*. Cambridge University Press, 306 p. <https://doi.org/10.1017/9781108595773>
- Frunchak, S.** (2010). Commemorating the Future in Post-War Chernivtsi. *East European Politics and Societies*, 24(3), 435–463. <https://doi.org/10.1177/0888325410364673>
- Gabowitsch, M., Homanyuk, M.** (2025). *Monuments and Territory: War Memorials in Russian-Occupied Ukraine*. Central European University Press. 224 p.
- Gill, G.** (2011). *Symbols and Legitimacy in Soviet Politics*. Cambridge University Press, 356 p. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511791437>
- Merridale, C.** (1999). War, death, and remembrance in Soviet Russia. In J. Winter & E. Sivan (Eds.), *War and Remembrance in the Twentieth Century* (pp. 61–83). Cambridge: Cornell University Press.
- Risch, W. J.** (2011). *The Ukrainian West: Culture and the Fate of Empire in Soviet Lviv*. Harvard University Press, 360 p.

References

Vainer, A. (2024). *Zbahunty viinu: Druha svitova viina i dolia bilshovytskoi revoliutsii* [Making Sense of War: The Second World War and the Fate of the Bolshevik Revolution] (S. Kulinska, Trans.). Kyiv: Dukh i litera, 440 s. [in Ukrainian].

Vsenarodne sviato. 150-tysyachnyi mytynh u Lvovi, prysviachenyi Dniu Peremohy [Nationwide celebration. A 150,000-strong rally in Lviv dedicated to Victory Day]. (1945). *Vilna Ukraina*, 92 (May 10), 3. [in Ukrainian].

Vstanovlennia skulptury Y. V. Stalina v Izmaili. (1949). *Prydunaiska pravda*, 91 (May 10), 1. [in Russian].

Voloshenko, Yu. (1950). Pam'iatnyk zahyblym voynam. *Prydunaiska pravda*, 94 (May 12), 2. [in Russian].

Hryshyn, I. (1945). Pam'iatnyk heroiam-zemliakam. *Prydunaiska pravda*, 168 (August 29), 4. [in Russian].

Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti, f. P-1, op. 1, spr. 137, 141 ark.

Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti, f. P-4, op. 1, spr. 189, 66 ark.

Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti, f. R-190, op. 1, spr. 117, 94 ark.

Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti, f. P-1, op. 1, spr. 292, 111 ark.

Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. P-3, op. 1, spr. 257, 239 ark.

Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. P-4, op. 1, spr. 58, 304 ark.

Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. P-4, op. 1, spr. 83, 223 ark.

Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. P-4, op. 1, spr. 140, 178 ark.

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti, f. 4980, op. 2, spr. 600, 126 ark.

Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti, f. P-400, op. 3, spr. 71, 146 ark.

Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti, f. R-84, op. 2, spr. 22, 40 ark.

Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti, f. P-1, op. 11, spr. 133, 110 ark.

Drozdov, V. (2023). Problemy radianskoi monumentalnoi propahandy na zakhidnoukrainskykh zemliakh u 1944–1953 rr. [Soviet monumental propaganda problems in Western Ukrainian lands in 1944–1953]. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, 2(49), 39–48. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(49\).2023.290335](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(49).2023.290335). [in Ukrainian].

Yekelchik, S. (2018). *Povsiakdennyi stalinizm. Kyiv ta kyiany pislia Velykoi viiny* [Stalin's Citizens: Everyday Politics in the Wake of Total War] (Ia. Strikha, Trans.). Kyiv: Laurus, 306 s. [in Ukrainian].

Kovalska-Pavelko, I. (2020). Militarni komemoratyvni praktyky yak skladova istorychnoi pam'iaty ukrainskoho narodu pro Druhu svitovu viinu [Military commemorative practices as a component of the historical memory of the Ukrainian people about Second World War]. *Problems of Political History of Ukraine*, 15, 168–180. <https://doi.org/10.33287/11937>. [in Ukrainian].

Kolisnyk, V. (1947). Do dalshoho rozkvitu i shchastia [Toward further flourishing and happiness]. *Vilna Ukraina*, 203 (October 14), 4. [in Ukrainian].

Leno, P. (2021). Memorializatsiia «vyzvoliteliv» u period preventyvnoi radianizatsii Zakarpattia (1944–1946 rr.) [Memorialization of the “liberators” in Transcarpathia during the period of preventive Sovietization (1944–1946)]. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, 2(45), 142–150. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(45\).2021.247558](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(45).2021.247558). [in Ukrainian].

Lysenko, O., & Pastushenko, T. (2025). «Velyka Peremoha» u «Velykii Vitchyzniani viini» yak radiansko-rosiiskyi kolonialnyi proiekt [“Great Victory” in the “Great Patriotic War” As a Soviet-Russian Colonial Project]. *Ukrainian historical journal*, 2, 60–80. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.02.60>. [in Ukrainian].

Mishchany, V. (2015). «Vsenarodni» sviata Narodnoi Rady Zakarpatskoi Ukrainy (1944–1945 rr.) yak element radianizatsii Zakarpattia [«Nationwide» holydays of people holydays of council of Transcarpathian Ukraine (1944–1945) as item of Sovietization of Transcarpathia]. *Bulletin of the Taras Shevchenko Luhansk National University. Historical sciences. World History. History of Ukraine. Historiography, source studies and special historical disciplines*, 8, 122–129. [in Ukrainian].

Mitynh, prysviachenii vidkryttiu pam’iatnyka-kladovyshcha [Rally to the opening of the cemetery-monument]. (1946). *Prykarpatska pravda*, 211 (October 25), 4. [in Ukrainian].

Narod shanuie pam’iat virnykh svoikh syniv [The people honor the memory of their faithful sons]. (1946). *Prykarpatska pravda*, 151 (July 31), 4. [in Ukrainian].

Prohrama provedennia vsenarodnoho sviata – richnytsi vyzvolennia Zakarpatskoi Ukrainy [Program for the nationwide celebration – anniversary of the liberation of Transcarpathian Ukraine]. (1945). *Zakarpatska pravda*, 127 (October 21), 1. [in Ukrainian].

Sviato vyzvolenoï Ukrainy [Festival of liberated Ukraine]. (1944). *Radianska Ukraina*, 204 (October 17), 4. [in Ukrainian].

Sviato Peremohy na Bukovyni [Victory festival in Bukovina]. (1945). *Radianska Bukovyna*, 93 (May 10), 2. [in Ukrainian].

Sklokina, I. (2013). Sviatkovii komemoratsii yak skladova ofitsiinoi radianskoi polityky pam’iati pro natsystsku okupatsiiu (za materialamy Kharkivskoi oblasti), 1943–1953 rr. [Festive commemorations as a component of the official Soviet memory policy on the nazi occupation (based on materials from Kharkiv Region), 1943–1953]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Istoriia ta heohrafiia*, 49, 180–185. [in Ukrainian].

Turianytsia, I. (1945). Chervona Armiiia – vyzvolytelka Zakarpattia! [The Red Army – Liberator of Transcarpathia!]. *Zakarpatska pravda*, 130 (October 28), 5. [in Ukrainian].

Urochyste zasidannia Lvivskoi miskoi Rady deputativ trudiashchykh [Solemn meeting of the Lviv City Council of Workers’ Deputies]. (1945). *Vilna Ukraina*, 149 (July 29), 1. [in Ukrainian].

Urochysti zbory, prysviacheni richnytsi vyzvolennia Radianskoi Ukrainy. (1945). *Pravda Ukrainy*, 203 (October 14), 1. [in Russian].

Urochysti zbory v Izmaili. (1945). *Prydunaiska pravda*, 168 (August 29), 3. [in Russian].

Tsap, H. (1946). Vystavka v istorychnomu muzei [Exhibition in the historical museum]. *Vilna Ukraina*, 149 (July 26), 7. [in Ukrainian].

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob’iednan ta ukrainiky, f. 1, op. 23, spr. 785, 124 ark.

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob’iednan ta ukrainiky, f. 1, op. 23, spr. 2828, 185 ark.

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob’iednan ta ukrainiky, f. 1, op. 50, spr. 2494, 38 ark.

Brunstedt, J. (2021). *The Soviet Myth of World War II: Patriotic Memory and the Russian Question in the USSR*. Cambridge University Press, 306 p. <https://doi.org/10.1017/9781108595773>. [in English].

Frunchak, S. (2010). Commemorating the Future in Post-War Chernivtsi. *East European Politics and Societies*, 24(3), 435–463. <https://doi.org/10.1177/0888325410364673>. [in English].

Gabowitsch, M., Homanyuk, M. (2025). *Monuments and Territory: War Memorials in Russian-Occupied Ukraine*. Central European University Press. 224 p. [in English].

Gill, G. (2011). *Symbols and Legitimacy in Soviet Politics*. Cambridge University Press, 356 p. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511791437>. [in English].

Merridale, C. (1999). War, death, and remembrance in Soviet Russia. In J. Winter & E. Sivan (Eds.), *War and Remembrance in the Twentieth Century* (pp. 61–83). Cambridge: Cornell University Press. [in English].

Risch, W. J. (2011). *The Ukrainian West: Culture and the Fate of Empire in Soviet Lviv*. Harvard University Press, 360 p. [in English].

Drozdov V. WAR COMMEMORATIONS IN THE ANNEXED UKRAINIAN TERRITORIES DURING LATE STALINISM

Abstract

The purpose of this study is to provide a comprehensive examination of war commemorations in the annexed Ukrainian territories during late Stalinism, with particular emphasis on festive rituals marking “Victory Day” and the “liberation” of Ukrainian lands, as well as measures honoring fallen soldiers. **The methodological framework of the research** is based on general scientific methods of analysis and synthesis, as well as specific historical methods (comparative, typological, and systemic). The application of source analysis made it possible to examine archival documents and periodical press materials, which constitute the core of the study’s empirical base. **Scientific novelty.** For the first time, a comprehensive analysis has been undertaken of commemorative practices that strengthened the myth of the “Great Patriotic War” within local collective memory; based on documentary sources, regional variations in the commemorative discourse have been identified. **Conclusions.** The analysis of war commemorations in the annexed Ukrainian territories during late Stalinism allows for several conclusions. First, they fulfilled legitimizing and mobilizing functions, contributing to the consolidation of Stalin’s personality cult, the myth of “liberation” and “reunification” of Ukrainian lands, and the mobilization of the population for accelerated post-war reconstruction. Second, in the immediate post-war years, the commemoration of the fallen receded into the background, yielding to mobilizing slogans, but was gradually integrated into the official festive canon. Third, in the regional level, the Soviet memory politics demonstrated a degree of flexibility: celebrations of victory and “liberation” assumed specific forms that reflected local contexts while simultaneously reinforcing the integration of annexed territories into the all-Union mnemonic space.

Keywords: commemorative practices, World War II, Ukrainian SSR, annexed territories, late Stalinism, politics of memory.

**Drozdow W. WOJENNE KOMEMORACJE NA ZAANEKTOWANYCH
TERYTORIACH UKRAIŃSKICH W LATACH PÓŹNEGO STALINIZMU**

Streszczenie

Celem pracy jest kompleksowe zbadanie wojennych komemoracji na zaanektowanych terytoriach ukraińskich w latach późnego stalinizmu, w szczególności rytuałów świątecznych podczas obchodów „Dnia Zwycięstwa” i „wyzwolenia” ziem ukraińskich, a także działań związanych z upamiętnieniem poległych żołnierzy. **Podstawę metodologiczną badań** stanowią ogólnonaukowe metody analizy i syntezy oraz metody specjalne: historyczno-porównawcza, historyczno-typologiczna i historyczno-systemowa. Zastosowanie metod analizy źródłoznawczej pozwoliło przeanalizować i opracować dokumenty archiwalne oraz materiały czasopism, które stanowią podstawę bazy źródłowej badań. **Nowość naukowa.** Po raz pierwszy dokonano kompleksowej analizy praktyk komemoracyjnych, które utrwały mit „Wielkiej Wojny Ojczyźnianej” w lokalnej pamięci zbiorowej; na podstawie źródeł dokumentalnych ujawniono regionalne różnice w kształtowaniu dyskursu komemoracyjnego. **Wnioski.** Analiza wojennych komemoracji na zaanektowanych terytoriach ukraińskich w latach późnego stalinizmu pozwala na sformułowanie kilku wniosków. Po pierwsze, pełniły one funkcje legitymizacyjne i mobilizacyjne, sprzyjając umacnianiu kultu jednostki Stalina, mitu o „wyzwoleniu” i „zjednoczeniu” ziem ukraińskich, a także mobilizacji ludności do przyspieszenia powojennej odbudowy. Po drugie, w pierwszych latach powojennych upamiętnianie poległych schodziło na dalszy plan, ustępując miejsca hasłom mobilizacyjnym, jednak stopniowo zostało zintegrowane z oficjalnym kanonem uroczystości. Po trzecie, w wymiarze regionalnym można dostrzec elastyczność radzieckiej polityki pamięci: obchody zwycięstwa i „wyzwolenia” przyjmowały specyficzne formy, które uwzględniały lokalne konteksty, a zarazem wzmacniały integrację zaanektowanych terytoriów z ogólnozwiązkową przestrzenią pamięci.

Słowa kluczowe: praktyki komemoracyjne, II wojna światowa, Ukraińska SRR, terytoria zaanektowane, późny stalinizm, polityka pamięci.

Статтю надіслано до редколегії 25.09.2025 р.
Статтю рекомендовано до друку 14.11.2025 р.